

EL POBLAMENT PRE-URBÀ DE TARRAGONA: MAS DE L'HEREUET

RESUM

S'estudia una de les localitzacions arqueològiques que formen part del conjunt de paleo-ocupacions de l'àrea circundant a la ciutat de Tarragona, dintre del context del projecte d'investigació «Tarragona pre-urbana». S'analitza el medi natural i les característiques fonamentals de la xarxa tecnològica lítica.

ABSTRACT

It is studied one of the archaeological localization that forms part of the paleooccupation of the surrounding area of Tarragona City, within the context of the investigation project «Pre-urban Tarragona». It is analyzed the environment in which it is inscribed the mentioned occupation and the fundamental features of the lithic technological network.

KEY WORDS

Tarragona, Mas de l'Hereuet, lithic industry, technological network, environment, flint, raw material.

SITUACIÓ I EVOLUCIÓ GEOMORFOLÒGICA

La localització arqueològica del Mas de l'Hereuet està situada al sector centre-oriental del municipi de Tarragona, entre la urbanització Boscos de Tarragona (a l'oest) i la carretera que enllaça la N-340 amb El Catllar (a l'est). Les coordenades que indiquen exactament la situació del lloc arqueològic són 1° 18' 20'' E. i 41° 08' 29'' N. (Mapa Topogràfic Nacional n.º 473-I; Ortofotomapa 473-6-2, Monnars).

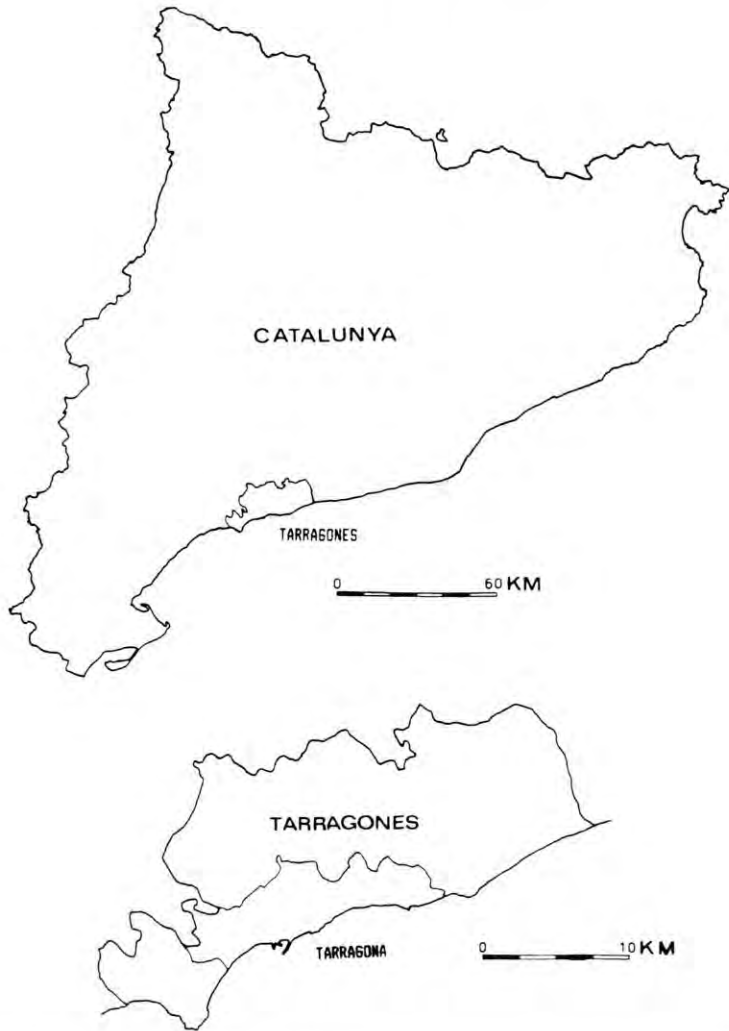

Fig. 1. El municipi de Tarragona dins del context de la comarca del Tarragonès i de Catalunya.

Explicar els aspectes fonamentals de l'evolució geològica i de la dinàmica geomorfològica dins d'un marc geogràfic tan reduït és força difícil. És per això que hem hagut de recórrer a l'estudi d'un àrea més àmplia, que ens permeti apreciar els canvis genèrics que ha sofert el relleu al llarg del temps. Prendrem, per tant, com a marc per l'estudi geològic el Camp de Tarragona, del que forma part el municipi de Tarragona i les zones limítrofes.

Del Geosinclinal paleozoic anterior al cicle Hercinià resta constància gràcies als materials del Carbonífer Inferior de les Muntanyes de Prades. L'orogènesi herciniana afectà el geosinclinal donant com a resultat la formació d'una cordillera. Abans de començar el Secundari aquesta cordillera ja fou arrasada. Així ho demostra el fet que els sediments del Buntsandstein (Triàsic Inferior) destaquen damunt d'una plana, a la qual fossilitzen, i de la que avui hi ha testimoni a Prades, Falset i Ulldemolins. Per tant, la sedimentació del Buntsandstein cobreix enterament el vell massís hercinià fins aproximadament el curs actual del Besòs. En aquests moments a la nova conca mesozoica es comença a notar una diferenciació en surcs sedimentaris, que anuncia les futures conques separades per umbrals. Al llarg del Juràsic i, sobretot, del Cretàc aquesta diferenciació s'accentua. La conca sedimentària mesozoica fou envaïda ocasionalment pel mar del Liàsic, del Juràsic Inferior i del Cretàc Inferior, amb les corresponents regressions intercalades.

Durant l'Eocè mig es produeix una nova transgressió que, amb prou feines, abasta la zona que estudiem. A finals de l'Eocè es comença la primera orogènesi alpina (fase pirenaica) que té com a conseqüència el plegament dels materials mesozoics acumulats a les conques sedimentàries que avui formen la Cordillera Prelitoral. Amb la distensió que es produeix després del paroxisme, s'originen alguns enfonsaments de blocs i es forma la llarga fossa tectònica que constituirà la Depressió Prelitoral Catalana. L'enfonsament, molt possiblement, es va iniciar al Camp de Tarragona durant l'Helvecià (fase intermitja del Miocè). El mar d'aquesta època va penetrar a l'interior de la fossa, proseguint després vers el nord, formant un gran golf tancat entre les cordilleres Prelitoral i Litoral recentment emergides. Els aports detrítics procedents de les cordilleres perifèriques, especialment els de la Prelitoral que és la que suministrava materials més abundants, es van dipositar en aquest golf.

Quan finalitza el Vindobonià (Miocè mig) es produeix la regressió del Pontià (o Andalusia, a finals del Miocè) i la comunicació amb el mar desapareix. La sedimentació continua ara amb un caràcter més

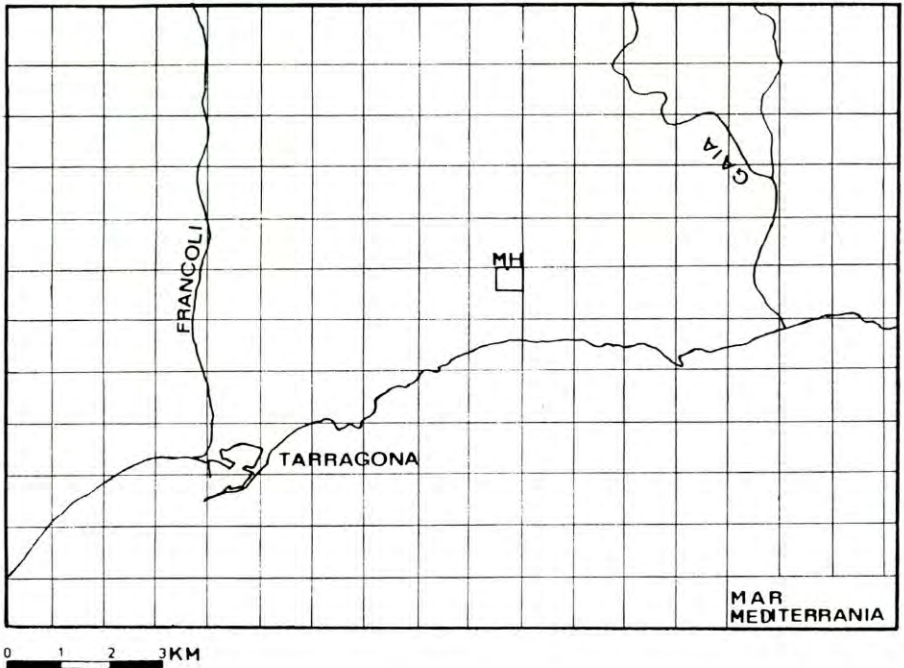

Fig. 2. Mapa de la zona de Tarragona amb la quadrícula UTM i la situació de la localització arqueològica del Mas de l'Hereuet (MH), senyalant el sector cartografiat per l'ortofotomapa de la fig. 3.

continental. Durant el Pliocé (a les acaballes del Terciari) es produeix una nova transgressió, molt més moderada que la del Miocè.

Els materials litològics que afloren al Mas de l'Hereuet són de finals del Miocè, de la fase Andalusiana. Aquesta etapa es caracteritza per l'existència de fàcies d'aigües molt superficials, amb alternança de sediments de platja, estuari i d'aigües salabroses. Les litologies són eminentment detrítiques. Es tracta de materials calcaris: calcarenites, sorres i margues siltoses.

El relleu actual de la zona on es troba el jaciment arqueològic presenta una sèrie de turons de petita alçada entre els quals s'articulen barrancs aprofitats pel cultiu. El Mas de l'Hereuet està situat, més específicament, a la vessant sud d'un petit turó d'uns 50 metres d'alçada sobre el nivell del Mediterrani. A l'oest, molt prop, la Serra de la Budellera assoleix alçades que arriben als 132 metres (Coll de Jou). Al nord els alts de la Bassa Closa superen els 170 metres (174 metres com a cota màxima). Entre la Serra de la Budellera i el Mas de l'Hereuet es troba el Barranc de la Bassa Closa, avui inactiu, que desemboca a la Platja Llarga. Possiblement, aquest barranc fou una font d'aigua per als paleo-pobladors de Mas de l'Hereuet. Però hem de tenir en compte que el riu Gaià es troba relativament prop, a poc més de 4.500 metres, i el Francolí està situat a 5.600 metres de distància. Per tant, la ubicació del Mas de l'Hereuet, a mig camí entre els dos rius, permetia als seus pobladors accedir fàcilment a dos importants corrents hídrics. D'altra banda, el mar, font potencial de recursos, dista només 1.300 metres del Mas de l'Hereuet, des d'on és fàcilment visible.

Es tracta, per tant, de relleus no molt vigorosos, articulats per barrancs, avui inactius, amb una clara proximitat de rius més cabalosos com el Francolí i el Gaià.

El sector on es troba el registre arqueològic presenta actualment la vegetació característica de l'àrea Mediterrània, és a dir, garriga salpicada en alguna zona per petits pins. Al nord i al sud del lloc on hi ha una major concentració de material arqueològic, creixen boscos de pins. La progressiva degradació de la crosta calcària superficial dóna lloc a un sòl força pedregós.

L'acció antròpica és ben patent. Així ho demostra la presència de bancals, indicatius d'una antiga preparació per al cultiu, del qual avui no en queden restes apreciables. Aquesta influència antròpica també es detecta per l'existència de masos, com ara el Mas d'en Ponç o el Mas de l'Hereuet, que dóna nom al jaciment. D'altra banda, en els darrers anys la zona de Boscos de Tarragona és objecte d'una creixent

Fig. 3. Detall de l'ortofotomapa 473-6-2 (Monnars) on s'aprecia la ubicació de Mas de l'Hereuet. Els materials estudiats procedeixen de la zona que queda a la part superior de la figura.

urbanització que, afortunadament, encara no ha afectat al Mas de l'Hereuet.

INDÚSTRIA LÍTICA

Abans d'abordar l'estudi concret de la indústria lítica trobada al Mas de l'Hereuet s'imposa realitzar unes consideracions prèvies que fan referència al projecte d'investigació en el qual aquest jaciment s'enquadra: la «Tarragona pre-urbana». Aquest estudi del poblament prehistòric de Tarragona es planteja des d'una doble perspectiva:

A) Per una banda pretén definir, a partir de les més de vint localitzacions arqueològiques contrastades, un model d'ocupació del territori. Aquesta anàlisi espacial tindria com a objectiu integrar la informació procedent d'aquest elevat nombre de jaciments en una hipòtesi de conjunt sobre l'explotació econòmica del medi.

B) Per l'altra part, la nostra intenció és portar a terme l'anàlisi de la xarxa tecnològica que caracteritza el model ocupacional de què abans parlàvem.

En aquest marc, els resultats obtinguts i les hipòtesis formulades en l'estudi de la indústria del Mas de l'Hereuet hauran de ser contrastats i integrats en el context de la totalitat de localitzacions arqueològiques que ens ocupen i dels seus respectius conjunts industrials.

Aquest estudi tecnològic gira en torn del concepte clau de cadena operativa, considerada com el procés productiu que va des de la selecció de la matèria primera fins a la utilització de l'eina obtinguda (PELEGRIN, KARLIN, BODU 1988). El conjunt d'interaccions que conformen la cadena operativa genera tota una sèrie de categories estructurals, que en funció de la seva posició en la línia temporal del procés morfogènètic reben el nom de Bases Negatives de Primera Generació (BN1G), Bases Positives (BP), Bases Negatives de Segona Generació (BN2G) i Fragments, segons la terminologia proposada pel Sistema Lògic-Analític (CARBONELL, GUILBAUD, MORA 1983). La conjunció de les anàlisis de cadascuna d'aquestes categories estructurals permet obtenir una sèrie de conclusions que ens apropen al coneixement de la seva seqüència de talla.

Les prospeccions portades a terme al Mas de l'Hereuet proporcionen un total de 1.123 peces, repartides per categories estructurals de la següent manera: 616 fragments (54,85%), 299 BP (26,62%), 185 BN2G (16,47%) i 23 BN1G (2,04%). Com podem veure, els fragments constitueixen, amb un 54,85%, la major part de la indústria re-

TARRAGONA PREURBANA MAS DE L'HEREUET

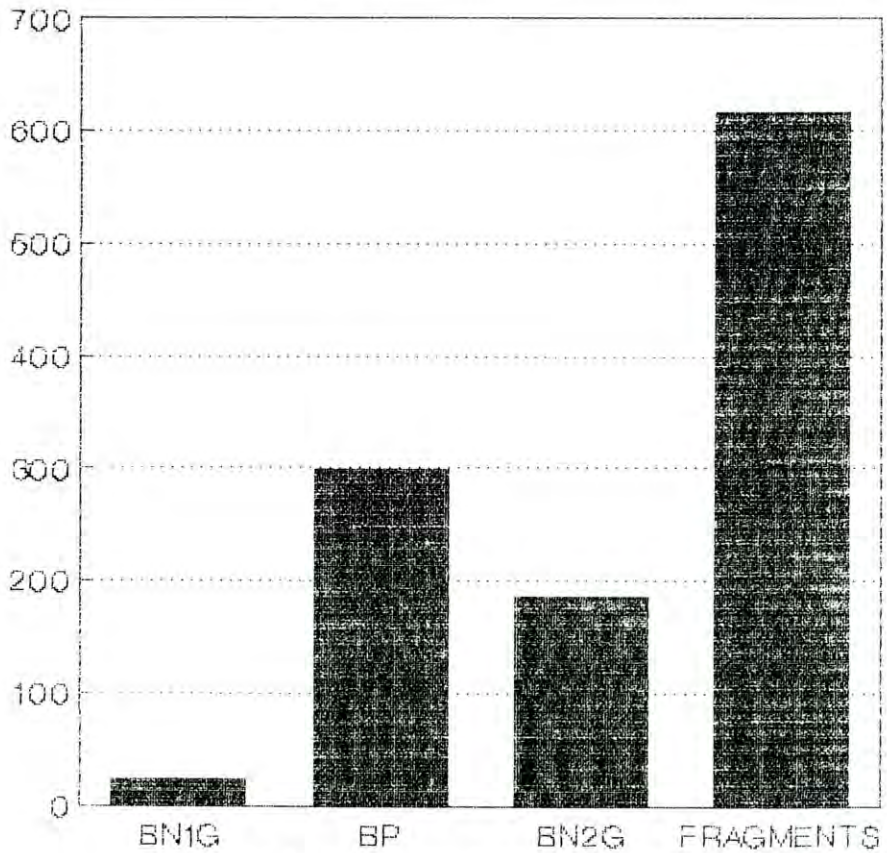

Fig. 4. Indústria lítica, Categories estructurals.

collida (fig. 4). En allò que respecta a la matèria primera, el sílex mostra un predomini pràcticament absolut. Es tracta en la major part dels casos d'un sílex de color gris-transparent, encara que també apareixen petits percentatges d'altres colors, fonamentalment el vermell-rosat. La pràctica totalitat de les peces presenten una patina de color blanc, total o parcial.

Un primer estudi del material recollit ens va permetre constatar que un elevat percentatge de peces (12,46%) presentaven restes de la superfície cortical, el que ens indica que la fase d'inicialització de la talla tenia lloc en el mateix jaciment. Com a conseqüència d'aquesta primera observació ens vam adonar que aquesta corticalitat no presentava un caràcter homogeni. Ben al contrari, el còrtex es podia agrupar per les seves característiques en dos conjunts ben diferenciats:

A) Una part de les peces amb restes de corticalitat presentaven un còrtex de textura rugosa, aspra i molt alterada, característiques del material procedent de les vetes de sílex que afloren en superfície en els medis calcaris.

B) Un segon grup de peces presentaven un còrtex molt rodat, fi al tacte, de superfície patinada però poc alterada, resultat d'una acció hidràulica de poliment molt prolongada. Les característiques d'aquesta matèria primera ens va donar peu a pensar en un possible origen marí. Amb la intenció de contrastar aquesta hipòtesi vam realitzar una prospecció de la zona de costa més propera al jaciment estudiat. Vam poder comprovar l'existència en la mateixa línia de platja de còdols de sílex molt rodats, la superfície dels quals presentava una textura idèntica a la del còrtex definit com tipus B. Aquests còdols de platja presentaven en tots els casos una forma oval i aplanada i un tamany reduït.

Aquesta dualitat en les matèries primeres ens parlaria d'una diversificació en les estratègies de captació.

Bases Negatives de Primera Generació

Les BN1G (nuclis en la terminologia tradicional) presenten fossilitzada la seqüència de talla en la seva fase terminal. Hem de tenir en compte que els mètodes de talla es poden modificar durant la seqüència, de forma que en l'estat terminal de la BN1G no quedin rastres d'estratègies de talla anteriors. De totes maneres, les BN1G constitueixen la categoria estructural que permet un millor apropament als mètodes de talla emprats. L'estudi de les BP permetrà completar l'anàlisi de la seqüència constructiva, ja que ens aporta informació de totes les fases del procés.

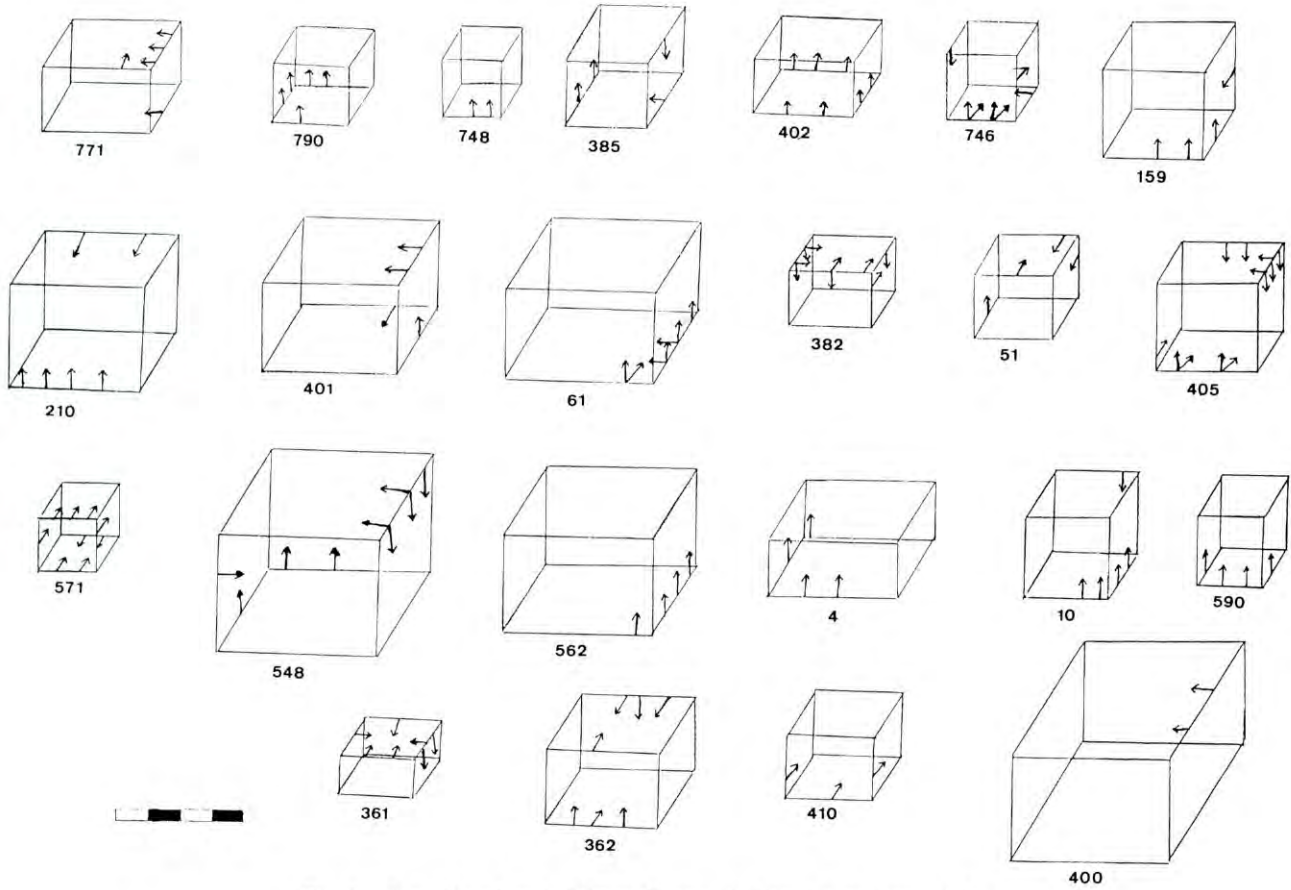

Fig. 5. Bases Negatives de Primera Generació: Plans i direccions de talla.

L'anàlisi de les 23 BN1G trobades pren com a punt de referència l'estudi de l'estructura de talla a partir de la discriminació dels plans i direccions de talla. Per a una millor comparació d'aquests atributs hem reduït cadascuna de les BN1G a un volum geomètric seguint el concepte del prisma minimal, volum definit per les tres dimensions de l'objecte (GUILBAUD 1986).

D'aquestes 23 BN1G, 11 (el 47,82%) presenten corticalitat, però la dualitat de la matèria primera observada per al conjunt de la indústria no es constata en el cas de les BN1G. En efecte, el 72% de les BN1G amb corticalitat presenten un còrtex rodat (tipus B), mentre que únicament 3 presentaven un còrtex de tipus A i aquest en una mesura molt petita. En el conjunt de la indústria, el còrtex de tipus A és predominant. Per altra part, el pes i volum de les BN1G amb còrtex de tipus B és generalment menor, al mateix temps que són les BN1G que presenten una millor configuració i un major desenvolupament de la seqüència de talla.

En allò que respecta als mètodes de talla, les BN1G presenten com a característiques principals la presència de la talla bifacial i l'existència generalitzada de dos plans de percussió perpendiculars entre sí. No obstant, la idea de polarització està present en la seqüència de talla, ja que generalment un dels plans de percussió sembla jerarquitzar el conjunt de les extraccions (vegi's per exemple a la fig. 5 els núms. 590, 405, 402, 4, 61, 10). També podem veure l'existència de talla de tipus cilíndric (CY), cònic (CO) i lineal o neutre (NE).

Tot el que hem dit fins ara ens permet parlar de dos estratègies de talla diferenciades en funció de la matèria primera. El fet que en les BN1G no aparegui pràcticament el còrtex de tipus A, indica un procés sistemàtic de descorticalització previ a la fase de configuració de la BN1G. En canvi, l'abundant presència de còrtex de tipus B en les BN1G indicaria que per a aquesta matèria primera no existiria aquesta fase de descorticalització. El petit tamany dels còdols de sílex d'origen marí, contrastat per la matèria prima recollida, seria d'aquesta forma un condicionant en el procés de talla. Una descorticalització d'aquests nòduls suposaria una reducció tan gran del seu volum que els faria pràcticament inaprofitables. D'aquesta manera tindríem, en aquest cas, una estratègia de talla caracteritzada per l'encreuament perpendicular de dos plans de percussió ortogonals, conservant en el quadrant oposat a la línia de percussió la superfície cortical original.

Com veurem a continuació, l'anàlisi de les BP confirma les hipòtesis formulades a partir de l'estudi de les BN1G.

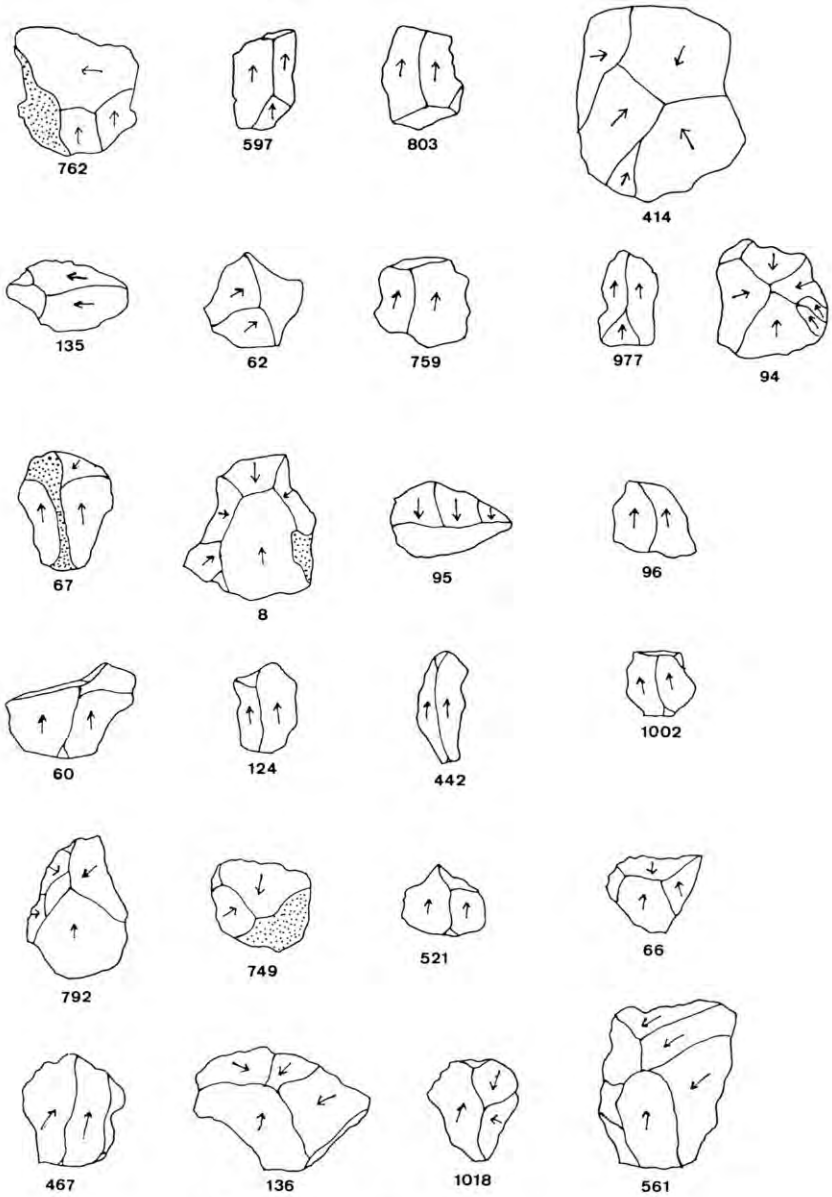

Fig. 6. Bases positives. Direccions de talla.

Bases Positives

De les 310 Bases Positives estudiades, 39 presentaven superfície cortical, però únicament 10 tenien un còrtex de tipus B. Aquests percentatges referents a la matèria primera no es corresponen amb els que apareixen per a les BN1G, en les quals s'observa un predomini de la matèria prima de còdols (tipus B).

La gran diversitat morfològica de les BP ens indicaria un grau molt baix d'estandarització. L'índex d'allargament oscil·la en la majoria dels casos entre 0.5 i 1.5. Això indicaria un procés de talla caracteritzat per l'obtenció de BP amples, amb una absència de talla laminar.

Per altra banda, l'anàlisi de les cares dorsals o àrees de configuració de les BP, en les quals es troben les senyals d'extraccions anteriors, mostra la presència dels mètodes de talla que ja vam veure en les BN1G, amb la presència de dos plans de talla perpendiculars, encara que amb un predomini clar d'una certa polarització. Les arestes que mostren una disposició paral·lela a l'eix de la peça indicarien una talla polaritzada (vegi's a la fig. 6 els núms. 597, 803, 759, 977, 67, 96, 60, 124, 442, 1002, 521, 467); la presència de dos plans d'interacció que es creuen perpendicularment es mostra en els casos en què les arestes es disposen de forma perpendicular a l'eix de la peça (762, 135, 62, 561). La talla centrípeta també es troba ben representada (414, 94, 792, 136, 1018), així com l'existència de dos plans de percussió oposats.

S'observa també que les BP amb còrtex de tipus A presenten un major tamany que les BP amb còrtex de tipus B, cosa que abonaria l'hipòtesi que la matèria primera del primer tipus es trobava en nòduls de major tamany que la matèria primera procedent de còdols. D'altra banda, el major tamany generalitzat de les BP corticals indicaria una disminució del tamany de les BP a mesura que es desenvolupa el procés de talla.

Bases Negatives de Segona Generació

En el cas de les BN2G s'observa la mateixa absència d'estandarització que veïem en el cas de les BP. Con ja vam exposar en un treball anterior (RODRÍGUEZ ALVAREZ, VAQUERO 1989), predominen les arestes denticulades i els tipus mostren una generalitzada tendència a la denticulació. El retoc és en bona part dels casos de tipus marginal, modificant poc les formes originals. Per a la classificació de les BN2G hem emprat el sistema analític-estructural de George Laplace (LAPLACE 1972).

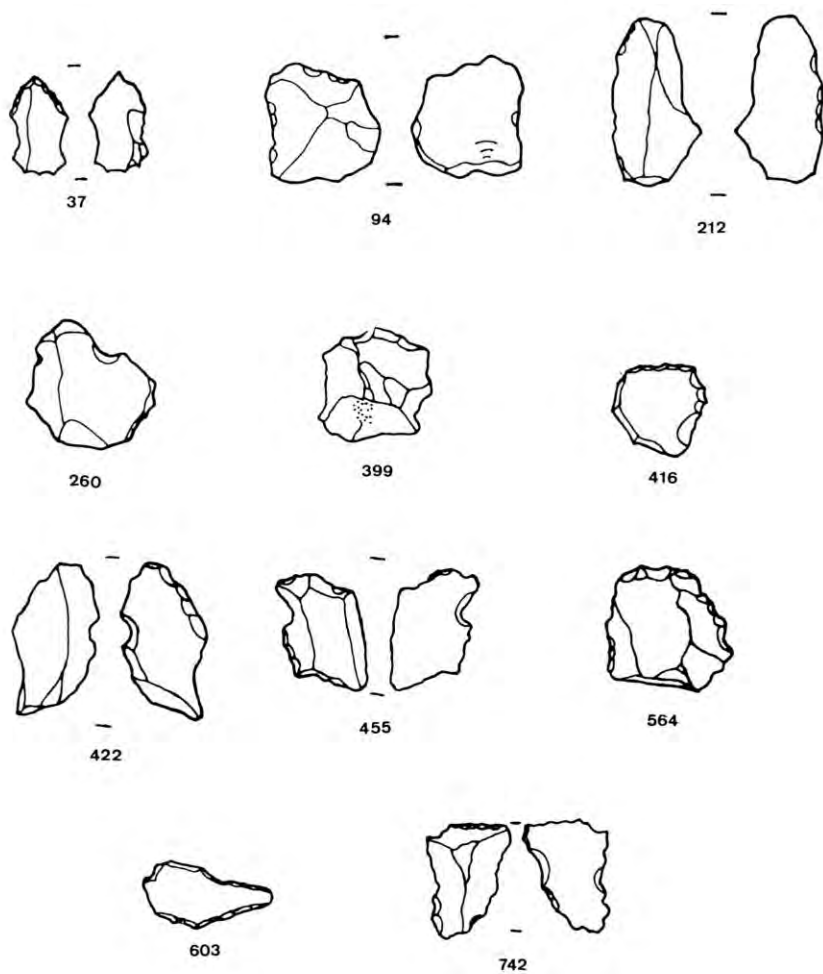

Fig. 7. Bases Negatives de Segona Generació: P11 (37), R11 (94, 212, 422), R22 (416), G11 (399), G12 (564), D21 (260, 422), D22 (455), D23 (742), BT21 (603).

Predominen en primer lloc els denticulats (47,5%), principalment rascadores denticulades i osques. També estan ben representades les rascadores (15,5%) i els abruptes indiferenciats (11%). Altres tipus que apareixen són: burins (6%), truncadures (4,5%), gratadors (4%), làmines de dors (2,5%), bitruncadures (2,5%), puntes (1,5%), puntes de dors (0,5%) i foliacis (0,5%) (vegi's figs. 4 i 5).

CONCLUSIONS

La localització arqueològica de superfície del Mas de l'Hereuet no pot ser considerada d'una forma aïllada, sinó que s'ha de situar en el context del conjunt de paleo-ocupacions de similars característiques presents a l'àrea de la ciutat de Tarragona, paleo-ocupacions que responen a un model d'ocupació del territori propi d'un moment de transició entre una economia caçador-recol·lectora i una economia productora.

Aquest fenomen es tradueix en l'ocupació sistemàtica de les petites elevacions del terreny que es troben a ambdós costats del Francolí, ocupació de la qual el centre d'intervenció del Mas de l'Hereuet seria un dels exemples més rellevants. Enfront el model ocupacional característic del Paleolític Superior, centrat en llocs estratègics des del punt de vista de l'aprofitament dels recursos derivats de la caça, veiem aquí una estratègia més propera a allò que serà el concepte de territorialitat: control del territori amb vistes a una explotació del medi circumdant, en el qual no juguen un paper tan important les vies de comunicació naturals.

La indústria lítica del Mas de l'Hereuet permet formular les següents conclusions:

1. Des del punt de vista de les matèries primeres, veiem una diversificació quant a la captació dels recursos, sempre dins de l'entorn immediat.
2. La naturalesa de la matèria prima determina distintes estratègies en els processos de configuració de les Bases Negatives de Primera Generació.
3. El procés de talla ve caracteritzat per un cert grau de polarització, emmascarat a la fase terminal per la presència de plans d'interacció perpendiculars al pla principal.
4. Totes les fases de la seqüència constructiva de les BN1G (inicialització, configuració, terminal) tenien lloc en el propi assentament.
5. La talla estava orientada cap a l'obtenció de Bases Positives amb un índex molt baix d'estandarització, tant tipomètricament com morfològica.

MAS DE L'HEREUET

BN2G

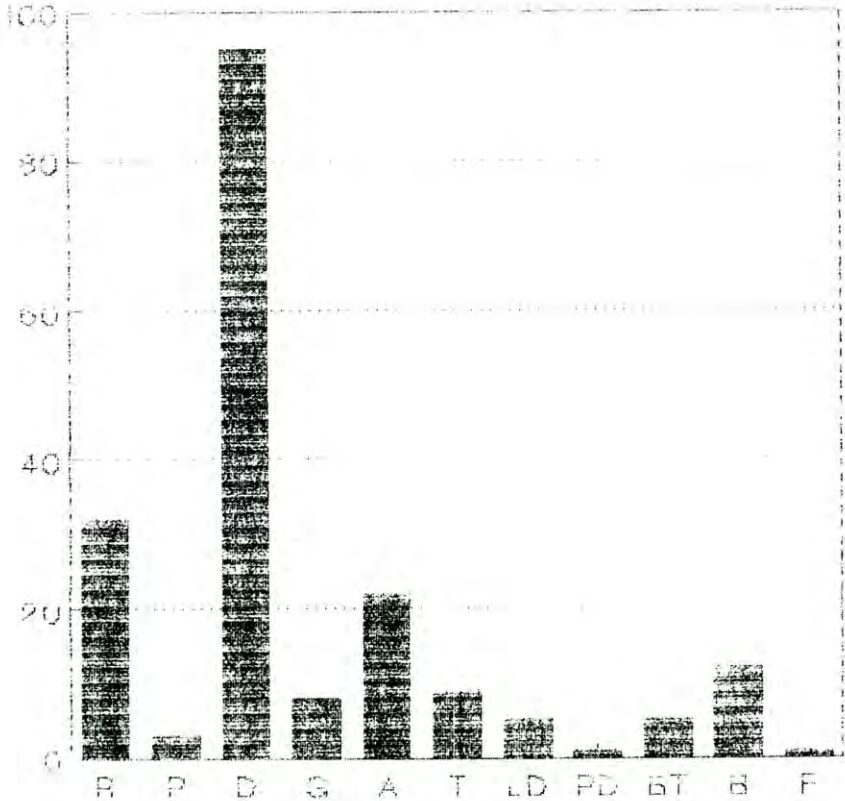

Fig. 8. Bases Negatives de Segona Generació. Tipus: R (rascadores), P (puntes), D (denticulats), G (gratadors), A (abruptes), T (truncadures), LD (làmines de dors), PD (puntes de dors), BT (bitruncadures), B (burins), F (foliacis).

6. El conjunt retocat del Mas de l'Hereuet mostra la mateixa absència d'estandarització, amb un predomini dels denticulats i, en general, dels anomenats «elements de substracte». Aquest fet ens impedeix precisar de moment, basant-nos en la tipologia lítica, l'adscripció cronològica concreta de l'ocupació, situant-se aquesta en un període de temps ampli, que aniria de finals de l'Epipaleolític a finals del Neolític (VI-III mil·lenaris a.C.).

Els resultats de l'anàlisi de la indústria lítica del Mas de l'Hereuet hauran de ser comparats amb els proporcionats per la resta de paleoocupacions de la zona, la qual cosa permetrà contrastar si ens trobem davant d'una mateixa xarxa tecnològica. Al mateix temps, això ens farà possible formular els patrons d'assentament que es troben darrera d'aquesta realitat tecnològica.

JOSÉ PEDRO RODRÍGUEZ ALVAREZ ¹
 MANUEL VAQUERO RODRÍGUEZ ¹

BIBLIOGRAFIA

- CARBONELL, E.; GUILBAUD, M.; MORA, R. (1983): *Utilización de la lógica analítica para el estudio de tecnocomplejos a cantos tallados* a «Cahier Noir», 1. Girona. C.R.P.E.S., pàgs. 2-79.
- GUILBAUD, M. (1986): *Le débitage comme expression d'un réalité psychique*. «Sistemes d'anàlisi en Prehistòria». Girona, C.R.P.E.S., pàgs. 149-179.
- LAPLACE, G. (1972): *La typologie analytique et structurale: Base rationnelle d'étude des industries lithiques et osseuses*. «Banque des données archéologiques». Colloques nationaux du C.N.R.S., pàgs. 91-143.
- PELEGRIN, J.; KARLIN, C.; BODU, P. (1988): *Chaînes opératoires: ou outil pour le préhistorien*. «Journé d'études technologiques en Préhistoire». Notes et monographies techniques, 25. Editions du CNRS, pàgs. 55-62.
- RODRÍGUEZ ALVAREZ, J. P.; VAQUERO RODRÍGUEZ, M. (1989): *La Tarragona Preurbana: antecedents a l'ocupació del territori*. XXXV Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos de Catalunya. Institut d'Estudis Vallencs. Valls. Pàgs. 251-261.

1. Becari F.P.I. Membre del LAUBT (Laboratori d'Arqueologia de la Universitat de Barcelona a Tarragona).